

Resums

Sebastià Villalón i Barragan: «Una font desconeguda: el Cadastre andorrà»

RESUM: Els estudis sobre els cadastres contemporanis consten d'una llarga tradició a Europa. La informació sobre la propietat de caràcter global ha atret l'atenció de molts historiadors, alhora que ha suscitat nombroses polèmiques sobre la seva fiabilitat. En canvi, a Andorra l'existència d'un Cadastre de principis del segle xx no ha despertat gaire interès entre la majoria d'historiadors del Principat. Potser la cronologia (el nucli del Cadastre s'elaborà el 1910), l'aparent manca d'un criteri únic en la confecció o el seu caràcter fiscal han despertat certes reticències vers aquesta font. En aquest article pretenem superar aquests prejudicis mitjançant la comprensió i la crítica documental del Cadastre, i alhora potenciar-ne l'estudi a través d'una mostra de les possibilitats que ens pot oferir.

RESUMEN: El estudio de catastros contemporáneos tiene una larga tradición en Europa. La información sobre la propiedad de carácter global ha llamado la atención de muchos historiadores, y ha suscitado numerosas polémicas sobre su fiabilidad. En Andorra, la existencia de un Catastro de principios del siglo XX no ha despertado interés entre los historiado-

res. Puede ser que su cronología (el núcleo del Catastro se realiza en el año 1910), la aparente falta de un criterio único en la confección y su carácter fiscal ha comportado reticencias sobre la fuente. El artículo pretende superar los prejuicios, mediante su comprensión, la crítica documental y también potenciar su estudio mediante una muestra de las posibilidades que puede ofrecer.

RÉSUMÉ: En Europe, les études sur les cadastres contemporains font l'objet d'innombrables recherches depuis très longtemps. L'information dégagée sur la propriété, dans son ensemble global éveille l'intérêt de beaucoup d'historiens ainsi qu'elle suscite de nombreuses polémiques à propos de sa fiabilité. Par contre, en Andorre l'existence d'un cadastre qui date du début du XXe siècle n'a pas intéressé grand nombre d'historiens de l'Andorre. C'est peut-être sa chronologie (le noyau du cadastre se situe en 1916), ou bien l'absence d'un fil conducteur lors de son élaboration, ou son caractère fiscal, ce qui provoquent certaines réticences vis-à-vis de cette source. Le but de cet article est de surmonter ces préjugés moyennant la compréhension et la critique documentaire, et parallèlement de développer son étude à travers l'échantillon de possibilités qu'elle peut nous offrir.

Una font històrica desconeguda: el Cadastre andorrà¹

Sebastià Viallón i Barragan

Orígens de la font

En comparació amb d'altres cadastres europeus², la creació del cadastre andorrà és molt tardana. El seu establiment data de principis del segle xx i, com bé apunta Ramon Ganyet, la seva actualització s'allarga, en alguns casos, fins el 1922 i, en d'altres, com el d'Andorra, fins el 1947³. La nova contribució territorial estava destinada a reemplaçar l'antic impost eclesiàstic del delme, abolit definitivament el 1903⁴.

Descripció del Cadastre

El formulari que podem trobar en el Cadastre està format pels camps següents: un nom de casa (que de vegades podia anar acompanyat pel nom i cognom del propietari), el nom de la finca (que tot sovint era simplement la partida on s'ubicava la parcel·la), l'ús que es feia del sòl, la qualitat (classificada en 5 categories), l'extensió (normalment expressada en jornals, cavallons, garbes i canes)⁵, les confrontacions (seguint els punts cardinals nord, sud, est i oest) i una mena de calaix de sastre anomenat *Observacions* (on, per exemple, es podien actualitzar els canvis de propietat de les finques).

1. AHN/ACSJ, cadastre, 1915; AHN/ACA, cadastre, 1910; AHN/ACM, cadastre, 1910; AHN/ACO, 1910; AHN, ACC, 1910. El Cadastre original d'Encamp se'l va endur la riuada de 1937, però encara resta una còpia parcial d'aquell Cadastre – AHN/ACE, Cadastre 1-2. Malgrat tot, la majoria dels Cadastres tenen versions anteriors, que més tard van ser ampliades o, fins i tot, posteriors com en el cas d'Andorra, de la qual se'n conserva una sense data.

L'únic historiador que ha tractat recentment a fons la informació d'aquesta font és O. CODINA, *De fer et de laine. Economie et société des vallées andorranes de 1575 à 1875*, Perpinyà, Université de Perpignan, 2003, p. 49, 54, 57, 113-119.

2. Malgrat els seus precedents, la vertadera història del cadastre contemporani europeu s'inicià amb la Revolució Francesa de 1789 – F. RIVERO, *El Catastro en España, Francia, Italia, Bélgica, Holanda, Suiza*, Madrid, Ministerio de Hacienda, 1957, p.59.

3. Aquest autor ha extret la informació dels secretaris dels comuns – Ramon GANYET, «Cadastre i Registre de la Propietat» a *Recull de conferències*, núm. 2, Andorra la Vella, Societat Andorrana de Ciències, 1985, p. 133.

4. Esteve LÓPEZ i MONTANYA, Joan PERUGA, Carme TUDEL, *L'Andorra del segle XIX. De la Nova Reforma a la Revolució de 1881*, Andorra, Conselleria d'Educació i Cultura, 1988, p. 181.

5. 1 Jornal = 2.230 m² (= 25 cavallons); 1 Cavalló = 90 m² (= 17 garbes); 1 Garba = 5,24 m²; 1 Cana = 2,47 m² (aquesta última unitat de superfície només s'emprava per mesurar cases, bordes, coberts o altres tipus de construccions).

Aquestes eren les entrades de l'ímpres del Cadastre. Però cada parròquia el podia omplir aparentment a la seva manera, sobretot pel que fa a la classificació de les terres. Així, a Ordino, per exemple, la classificació es feia en *horts, terres i prats*; a Andorra en *prat, sembradura i garriga*; i a Sant Julià, Canillo, la Massana i Encamp sembla ser que no se n'especificava la utilització, només la qualitat (de primera, segona, tercera...). Ara bé, si ens fixem en els noms de les finques d'aquestes darreres parròquies, ens adonarem que sempre s'encapçalaven amb uns termes que reiteradament es repetien: *terra, hort, hortal, camp, prat, boïga, erm, bosc...*, els quals també feien referència a uns usos concrets. En efecte, tant unes parròquies com les altres, designaven una mateixa realitat (un prat, una terra agrícola o una terra agropastoral) amb una terminologia diferent. Per exemple, les terres que eren descrites amb el nom *hort, camp o boïga* tenien ús agrícola i corresponien a aquelles que en el Cadastre apareixien designades amb el nom *hort o sembradura* (les sembradures de primera i segona, normalment, corresponien als horts, i les de més baixa qualitat a les boïgues)⁶. En canvi, les finques que eren classificades amb la paraula *terra* tenien un caràcter més ambigu, ja que tant podien ser terres agrícoles com terres amb finalitats pastorals o les dues coses a la vegada. Els *prats*, òbviament, tenien un caràcter eminentment pastoral. I, per últim, les *garrigues* podien correspondre als *erms* de tipus agrari (un *antuixà*, per exemple, o marge de finca difícil de conrear) o a un de tipus pastoral (terres marginals que per les seves característiques orogràfiques no es podien conrear, per exemple, les zones rocoses), o als *boscs* (en el Cadastre d'Andorra, per exemple, els boscs de rouredes tenen la categoria de *garriga*). En resum, totes les finques del Cadastre es classificaven en funció del seu caràcter agrícola, pastoral o agropastoral mitjançant una terminologia aparentment diferent, que podia ser més o menys precisa, però que, a la vegada, com acabem de veure, tenia punts en comú. Tanmateix, aquest sistema de classificació genèric no era recent; ans el contrari, procedia de les tipologies documentals que s'utilitzaven de bon antic en la documentació notarial o administrativa del Principat.

Cada tipus de terra tenia un valor diferent. Les terres més cares eren els prats. A Andorra, per exemple, els prats de primera valien 170 PTA / jornal, les sembradures de primera qualitat costaven 110 PTA / jornal i la garriga de primera 20 PTA / jornal. Els valors relatius eren els següents: una sembradura costava el 64,7 per cent d'un prat i una garriga l'11,7 per cent. Per tant, el seu valor canviava en funció del tipus i de la qualitat de la terra.

A l'igual que els criteris de classificació de la terra, els sistemes de confrontacions que definien les finques (el principi d'especialitat d'aquestes terres residia precisament en aquest aspecte) també tenien un lligam amb el passat. No només pel que fa al sistema de delimitació de la finca mitjançant els punts cardinals, sinó també pel que fa a la

---

6. Aquesta correspondència també es pot apreciar entre el Cadastre i els inventaris patrimonials. Per exemple, unes mateixes finques que són classificades com a hort, boïga, terra i prat en un inventari d'Escaldes (Teresa Montanya, AHN/NMV, 356, 09/4/1894), anys més tard ho són com a sembradura de primera, sembradura de quarta, sembradura de quarta i prat de cinquena, i prat de segona, respectivament en el Cadastre (AHN/ACA-1910).

selecció dels termes d'allò que afrontava amb la finca (la *terra de*, un *prat de*, un *roc*, el *comunal*, etc.), que, per altra banda, eren molt estereotipats i s'assemblaven molt a aquells que s'empraven per classificar la mateixa finca. Fins i tot, la ubicació seguia unes pautes habituals en les actes privades o en la documentació administrativa. Aquest sistema de localització en partides que tenen les finques del Cadastre era un tret molt característic de les compravendes, els inventaris de béns patrimonials, les judicacions o les boïgues.

Crítica documental

La manca d'informació sobre el procés d'elaboració de la font dificulta molt la tasca d'avaluar-ne el grau de veracitat. Les úniques notícies de què disposem al respecte fan referència a poca cosa més que als terminis que imposava el Consell General als diferents comuns per presentar la contribució territorial⁷; però, malauradament, no hem trobat cap informació sobre aspectes tan importants per dilucidar-ne el grau de fiabilitat com la participació que van tenir els poders locals en la seva elaboració, la forma com van ser recollides les dades, com es distribuïa la contribució entre les parròquies o els mecanismes de control que l'administració tenia per evitar el frau.

En tot cas, hem volgut fer un petit exercici de crítica documental comparant la informació que ens proporciona el Cadastre amb la que ens aporten els inventaris patrimonials. Hem escollit aquest tipus de documentació notarial perquè, a l'igual que el Cadastre, però a escala individual, és l'única font capaç de proporcionar-nos una visió general dels béns immobles que posseïa una casa. Per fer-ho, hem seleccionat a l'atzar tres inventaris de l'última dècada del segle XIX, dos dels quals són de tipus judicial i un tercer de tipus testamental⁸. Cal fer aquesta precisió perquè les dades que ens ofereixen aquests inventaris no són de la mateixa naturalesa, ja que en els primers només hi trobem les extensions de les finques i, en canvi, en els segons solament les confrontacions. Per tant, haurem de comparar per separat aquests dos tipus d'inventaris amb el Cadastre, el qual aplega en sí mateix les dues classes d'informació (extensió i confrontacions).

En primer lloc, compararem el nombre i l'extensió total de les finques dels inventaris judicials amb les que ens proporciona el Cadastre. Com podem observar en el quadre inferior, hi ha una certa diferència pel que fa al nombre de finques d'aquests dos patrimonis: 3 parcel·les per la casa Martisella i 6 per la casa Mota (aquest decalatge es pot deure a l'ampliació o disminució del patrimoni després de la redacció de l'inventari o al criteri per diferenciar les parcel·les). El fet que no sigui una diferència massa gran, més la correspondència entre els noms de moltes finques o els seus usos agraris, apunta que estem parlant de patrimonis poc modificats entre l'assentament dels inventaris i el Cadastre (de fet, el temps que va transcórrer entre ambdues fonts no és excessivament gran).

7. AHN/ASCV, Llibre d'Actes del Consell General (1864-1940), actes del 20/5/1912; 10/5/1913; 26/5/1914 i 02/6/1919.

8. La crisi de la segona meitat del segle XIX va provocar un augment del nombre d'inventaris d'aquest tipus, la qual cosa no vol dir que siguin molt abundants, ja que aquesta tipologia documental és força escassa al Principat.

Casa	Comú	Extensió (caballons)		Nombre de finques	
		Inventaris	Cadastre	Inventaris	Cadastre
Martisella	Mas dels Plans (Canillo)	684	492	22	19
Mota	Aixirivall (St. Julià)	337	321	18	24

FONT: Pere Casal (à Martisella, AHN/NMV, 355, 22/5/1891; Josep Tor (à Mota AHN/NMV, 356, 26/6/1893. AHN/ACSJ, cadastre, 1915; AHN/ACC, cadastre, 1910.

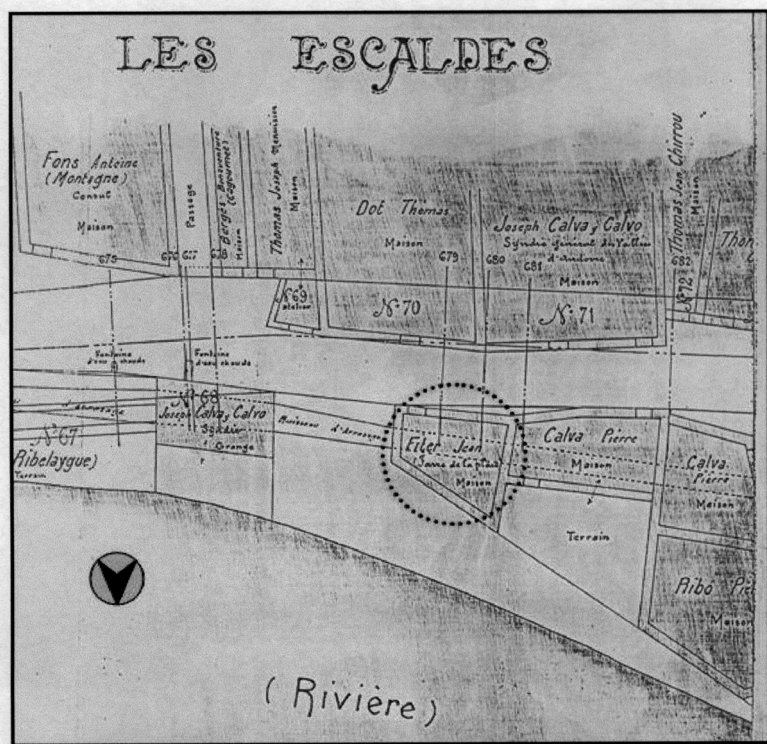
No obstant, les extensions totals d'aquestes dues fonts no acaben d'encaixar, de forma que les superfícies del Cadastre sempre són a la baixa: 192 cavallons (17.280 m²) per la casa Martisella i 16 cavallons (1.440 m²) per la casa Mota. Aquesta tendència es pot interpretar en clau d'ocultació o frau, ja que si comparem les finques que comparteixen el mateix nom, la tendència a la baixa també es manté. Per exemple, en l'inventari de la casa Mota trobem una parcel·la anomenada *Prat Ribot* amb una extensió de 2 jornals i en el Cadastre dos prats, amb el mateix nom, que en canvi sumen plegats 1,5 jornals; en el mateix inventari, el *Camp dit de les comes* té 12 cavallons i en canvi en el Cadastre 8; i el *Camp pardella* 12 cavallons i en canvi en el Cadastre 9. Malgrat que no podem afirmar amb rotunditat que estem parlant de les mateixes parcel·les, perquè l'absència de les confrontacions en els inventaris ens impedeix la seva total identificació, tot indica que en el Cadastre existia un cert grau d'ocultació respecte a l'inventari, la qual cosa seria força raonable, si tenim en compte el seu caràcter fiscal.

Un quart inventari, el de Teresa Montanya⁹, ens permetrà saber si encaixen les confrontacions d'ambdues documentacions. A primera vista la documentació no casa gaire, ni pel que fa a les orientacions ni a les confrontacions. Però si observem amb deteniment quin tipus de confrontacions són les que menys canvien, ens adonarem que difícilment ho fan les que tenen un caràcter més inamovible (rius, rocs, ponts, canals, camins rals...); per contra, aquelles que són susceptibles de canvi, com les terres d'un particular, tot sovint no coincideixen. Aquesta circumstància creiem que queda ben reflectida en el següent exemple. La *Boïga situada al camí d'Encamp* confronta a l'inventari pel nord amb *camí ral*, pel sud amb *penya comunal*, per l'est amb *terra del Tabacaire* i per l'oest amb *camí ral*; i en el Cadastre la mateixa finca anomenada

9. Teresa Montanya (Escaldes), AHN/NMV, 356, 09/4/1894.

Camí d'Encamp ho fa pel nord amb carretera, pel sud amb roc, per l'est amb comunal i per l'oest amb carretera. Com podem observar, en aquest cas les confrontacions que coincideixen són fites inamovibles (un roc o un camí ral són elements que difícilment desapareixeran del paisatge), a diferència de la que no coincideix, la parcel·la de terra, que és més susceptible de canviar (una possible explicació a aquest canvi seria que la terra del *Tabacaire* fos una boïga, que posteriorment retornà al Comú). Per tant, a l'hora d'identificar una mateixa parcel·la, sempre ens hem de guiar per aquests tipus de confrontacions més fixes, i no pas per aquelles que són susceptibles de canviar a causa d'alteracions en la propietat.

Per últim, hem volgut comprovar l'exactitud del Cadastre, pel que fa a les confrontacions, comparant-lo amb l'única documentació topogràfica de qualitat que existeix a Andorra en aquesta època. Aquests plànols van ser confeïts per una comissió de tècnics del Ministeri de l'Interior francès el 1902 i formen part d'un projecte frustrat de construcció d'una carretera entre França i Andorra la Vella. Aquesta documentació, extraordinària pel que fa a l'exactitud topogràfica, només engloba el territori pel qual havia de passar la carretera i ens indica, com es pot observar en la làmina inferior, quins eren els propietaris de les parcel·les sobre les quals s'havia de construir la carretera.

Font: AHN/ASCV, Junta de Carreteres, Plànols parcel·laris.

L'experiment consisteix en el següent: comparar les confrontacions d'una de les cases que hi ha en el plànol amb les confrontacions que ens proporciona el Cadastre. Per exemple, la casa d'en Joan Fiter (à) Farrer de la plaça en el Cadastre d'Andorra la Vella¹⁰ afronta pel nord amb *riu*, pel sud amb *carretera*, per l'est amb *ell mateix* i per l'oest amb *Tura* (Calva, Pere); i un cobert seu, que pel que sembla estaria adossat a aquesta casa, pel nord ho fa amb *riu*, pel sud amb *carretera*, per l'est amb *Jepet* (Calva, Josep) i per l'oest amb *ell mateix*. Si comparem aquestes confrontacions amb les que ens apareixen en el plànol, observarem que es tracta d'aproximadament les mateixes. Podem dir que, almenys pel que fa a les finques urbanes, hi ha una gran correspondència entre ambdues documentacions.

Per tant, podem concloure que la informació que ens proporciona el Cadastre, sobretot pel que fa a les extensions, l'hem d'utilitzar amb certa cautela, si més no a l'hora de donar xifres absolutes. Quant a la informació relacionada amb les confrontacions i els usos no és inservible, ans el contrari, ja que les dades es corresponen en molts casos amb els inventaris de béns patrimonials. Malgrat tot, hi ha certs aspectes a l'entorn de la seva confecció que desconeixem i que ens serien molt útils per saber quin grau d'ocultació hi havia en aquesta documentació. Per últim, animaria a seguir comparant les dades d'altres fonts amb les del Cadastre. Per exemple, seria molt interessant comparar aquesta font amb algunes compravendes, perquè probablement aquesta tipologia notarial, a diferència dels inventaris, ens pot oferir de forma conjunta l'extensió i les confrontacions de les finques, i ens permetria saber exactament, i sense cap mena de dubte, quin grau d'ocultació albergava cada parcel·la.

Les possibilitats de la font

Com hem pogut comprovar, si utilitzem correctament la font, ens pot oferir algunes conclusions relatives en forma d'indicadors de les tendències generals. Però, evidentment, abans cal preguntar-se què és el que volem analitzar o demostrar a través del Cadastre. A continuació, proposem alguns tipus de consulta que poden fer-se a la font, malgrat que de ben segur no en són les úniques possibles; tot depèn de les hipòtesis que ens formulem en el moment de començar la investigació.

Abans de res, hem de tenir en compte que el Cadastre és una fotografia fixa de l'estructura de la propietat. Per tant, no ens pot oferir una visió diacrònica sobre la possessió de la terra, és a dir, una visió de llarga durada sobre l'evolució de la propietat. A pesar d'aquesta limitació, és l'única font històrica d'Andorra que ens pot donar una visió de conjunt sobre aquest aspecte, encara que de vegades una mica tardana per segons quin període s'estudii. Per això, l'hem de considerar com a punt final d'una evolució¹¹, en un moment en què, com han expressat certs historiadors, encara la

10. AHN/ACA, cadastre, (sense data).

11. O. CODINA, *De fer et...* p. 127. Una estructura, com és la de la propietat, no és un concepte estàtic, sinó que està en continu moviment a causa de les tensions i contradiccions que hi ha en el seu mode de producció – Pierre VILAR, *Iniciación al vocabulario del análisis histórico*, Barcelona, Crítica, 1982, p. 49-81.

societat i l'economia andorrana tenien un caràcter marcadament tradicional i el país no havia emprès el seu particular «take-off» dels anys 1950¹².

Hem parlat reiteradament d'estructura de la propietat. Però què entenem per estructura de la propietat? Podríem definir aquest concepte com la forma com la propietat de la terra, que és un dels elements productors i a la vegada indicadors de la riquesa, es distribueix en la societat (cal tenir en compte, però, que a les zones d'alta muntanya, com Andorra, el bestiar era una font de riquesa tant o més important que la terra). No obstant, el Cadastre andorrà no ens proporciona altres aspectes importants relacionats amb la propietat de la terra com l'estructura de l'explotació, és a dir, com s'organitzava el treball de la terra a partir de les relacions contractuals (jornalers, arrendataris...), a diferència, per exemple, dels *Amillaramientos* espanyols que sí que ens ho mostren. Per conèixer les relacions socials de producció que hi havia al voltant de la terra, els historiadors hem de recórrer, com alternativa, a la documentació notarial (per exemple, als arrendaments).

Una vegada vistes algunes de les limitacions que ens podem trobar a l'hora de treballar amb el Cadastre, podem començar a parlar de les seves possibilitats. La primera, i potser la més important, és la de poder analitzar la distribució de la propietat mitjançant l'establiment de grups de propietaris. Potser, a l'hora de realitzar aquest exercici, el més difícil és definir els grups i els seus límits d'extensió. Hi ha diverses solucions al respecte. La més emprada és establir-los en funció de l'extensió de terra que una explotació familiar necessita per subsistir. A partir d'aquí podem començar a parlar de petita, mitjana i gran propietat, segons se superi o no aquest llistó; a l'igual que també ho podem fer de concentració o dispersió de la propietat, en funció de la terra que tingui cada grup de propietaris. Seguint aquest fil, un segon quadre analític, que es podria elaborar a partir del Cadastre, és aquell que relaciona el tipus i la qualitat de la terra segons cada grup de propietaris. Evidentment, la proporció de terres agrícoles i pastorals i la seva qualitat variarà en funció de si són grans o petits propietaris.

Un segon bloc d'anàlisi, estretament lligat al primer, posa més èmfasi en les característiques intrínseques del territori, que no pas en l'estudi dels grups de propietaris. A través del Cadastre podem observar, per exemple, quin pes tenien els prats, les terres agrícoles o les terres agropastorals dins l'economia andorrana; o quin percentatge suposava la propietat privada en relació a la comunal. També podem avaluar com incideixen factors com l'accés als cursos d'aigua o als sistemes de irrigació (per aquest aspecte és fonamental la informació que ens proporcionen les confrontacions), la distància de les finques respecte al nucli habitat, la composició geològica del terreny o la seva exposició solar en el tipus i la qualitat del sòl o, fins i tot, en la dimensió de les parcel·les. Tots aquests quadres analítics fins aquí exposats, els podem extreure del Cadastre fent un meticulós buidatge de les dades.

12. M. Jesús LLUELLES, *La transformació econòmica d'Andorra*, Barcelona, L'Avenc, 1991 i Joan VILA-VALENTÍ, «Visions d'una Andorra canviant al llarg del segle xx», a *Andorra. Anuari socioeconòmic*, Escaldes-Engordany, Banca Privada d'Andorra, 1998, p. 101-120.

Per últim, aquesta font pot ser un gran instrument de suport per a l'estudi d'altres aspectes relacionats amb la propietat. Per exemple, podem conèixer quines característiques té la zona on s'estan cedint o venent terres comunals, sobre quin territori es desenvolupa el mercat privat de la terra, quin percentatge de l'extensió agrària suposen aquestes vendes en relació al conjunt de la propietat o de quin perfil de propietari parlem.

Com hem dit anteriorment, aquestes són algunes de les possibilitats que ens pot oferir el Cadastre andorrà, però de ben segur que altres historiadors, amb hipòtesis de treball diferents, en trobaran moltes més.

Conclusió

El Cadastre andorrà és un impost fiscal que s'implantà a principis del segle xx com a resposta a l'abolició del delme el 1903. A banda de la seva cronologia, aquesta documentació es diferencia de les seves homònimes europees per certes peculiaritats relacionades amb l'elaboració, que tenen molts punts en comú amb l'antiga documentació notarial o administrativa andorrana. La comparació del Cadastre amb els inventaris patrimonials posa en evidència que en la contribució territorial existia un cert grau d'ocultació en les extensions enregistrades, cosa que no ha de ser cap mena d'impediment per interpretar aquestes dades com indicadors de tendències més generals. Quant a les confrontacions o als usos del sòl enregistrats, podem dir que hi ha una gran correspondència entre ambdues documentacions. Després de fetes aquestes valoracions sobre el Cadastre, creiem que és una documentació extraordinària per analitzar aspectes tan importants sobre la història d'Andorra com la seva estructura de la propietat a principis del segle xx.